

LIETUVIŲ ATGIMIMO ISTORIJOS STUDIJOS

14

*Vytautas Jogėla.
Vilniaus Romos katalikų
dvasinė akademija
1833 – 1842 metais:
organizacija ir veikla*

1997

LIETUVIŲ
ATGIMIMO ISTORIJOS
STUDIJOS

Skiriu Mamai

LIETUVIŲ ATGIMIMO ISTORIJS STUDIJS

14

*Vytautas Jogėla.
Vilniaus Romos katalikų
dvasinė akademija
1833–1842 metais:
organizacija ir veikla*

VILNIUS

Eugrimas

1997

UDK 947.45

Li-191

REDAKCINĖ KOLEGIJA:

Antanas Kulakauskas
Česlovas Laurinavičius
Raimundas Lopata
Egidijus Motieka (vyriausiasis redaktorius)
Vladas Sirutavičius
Darius Staliūnas
Giedrius Subačius
Antanas Tyla

*Autorius dėkoja Lietuvos Respublikos
švietimo ir mokslo ministerijai,
Lietuvių katalikų mokslo akademijai,
Lietuvos istorijos institutui,
prelato Juozo Prunskio fondui,
prisidėjusiems prie knygos išleidimo*

© Vytautas Jogėla, 1997

© Lietuvos istorijos institutas, 1997

© Lietuvių Atgimimo istorijos studijos, 1997

ISSN 1392-0391

ISBN 9986-752-23-X

TURINYS

PRATARMĖ	8
ĮVADAS	10
Istoriografija	11
Šaltiniai	13
Atsiminimai	14
Archyvai	15
RUSIJOS VALDŽIA IR KATALIKAI XVIII AMŽIAUS PABAIGOJE -- XIX AMŽIAUS PRADŽIOJE	17
Rusijos aristokratija ir katalikybė	17
Valdžios siekiai	19
Katalikų Bažnyčios valdymas	21
Katalikų apibūdinimas	24
AKADEMIJOS ĮSTEIGIMAS	26
Universiteto uždarymas	26
Akademijos pradžia	33
Dėstytojų parinkimas ir mokslo disciplinos	43
Mokslo vardų ir laipsnių suteikimas	53
Patalpos	54
Pirmieji mokslo metai	57
AKADEMIJOS PERSONALO KAITA	61
Rektoriai	62
Profesoriai	66
Adjunktai	69
Kalbų dėstytojai	74
Inspektoriai ir jų padėjėjai	76
Dvasios tėvai, arba kapelionai	78

AKADEMIJOS ALUMNAI IR JŲ STUDIJOS	80
Įstojimas	81
Akademijos klierikų gyvenimo sąlygos	84
Studijos	91
Klierikų kilmė	93
Tautinis klausimas	96
MOKYMAS IR MOKSLAS	100
Mokymas ir jo programos	100
Šventojo Rašto katedra	102
Dogminė, moralinė ir pastoralinė teologija	105
Bažnyčios istorija ir kanonų teisė	106
Homiletika	109
Logika ir moralės filosofija	110
Lenkų literatūros istorija	111
Visuotinė ir Rusijos istorija	112
Rusų literatūra ir kalba	115
Lotynų literatūra ir graikų kalba	116
Hebrajų kalba	117
Prancūzų kalba	117
Vokiečių kalba	118
MOKSLINIAI DARBAI	119
Dėstytojų moksliniai darbai	121
Vadovėlių rengimas	123
Pamokslų rinkinių rengimas	124
Straipsniai	125
Mokslo laipsnių suteikimas	126
Daktaro laipsnio suteikimas	129
AKADEMIJOS REFORMOS	134
Akademija ir seminarijų reformos	134
Akademijos iškėlimas į Peterburgą	140
Sudie, Tėvyne	144

IŠVADOS	148
PRIEDAI	150
Akademijos klierikų sąrašas	150
Akademijos personalo sąrašas	176
ŠALTINIAI IR LITERATŪRA	180
Naudoti archyvų ir bibliotekų rankraščių fondai	180
Skelbti šaltiniai	182
Literatūros sąrašas	183
TRUMPINIAI	190
SUMMARY	191
STRESZCZENIE	205
ASMENVARDŽIŲ RODYKLĖ	219
VIETOVARDŽIŲ RODYKLĖ	230

RUSIJOS VALDŽIA IR KATALIKAI XVIII AMŽIAUS PABAIGOJE-XIX AMŽIAUS PRADŽIOJE

Rusijos aristokratija ir katalikybė. Dar caro Petro I laikais pradėtų mėginimų europinti Rusiją neatsisakė ir kiti imperatoriai. Jekaterina II žavėjosi Prancūzijos enciklopedistais, Pavelas I – jėzuitais, jo sūnus Aleksandras I – pietistais, biblistais ir Vakarų masonerija. Nuo carų neatsiliko ir Rusijos aristokratų šeimos, juo labiau kad pati aristokratija nebuvo vienalytė: dažnoje kilmingoje šeimoje būdavo įvairių tautų atstovų. Rusijos aristokratija išsiskyrė dar ir tuo, kad ji greitai susižavėdavo Vakarų Europos madomis. XIX a. pradžioje nemažai aristokratų geriau kalbėjo prancūziškai negu rusiškai. Europėjimas atsispindėjo ne tik materialiniame, bet ir dvasiniame aristokratijos gyvenime. Šio proceso išdava buvo ta, kad į Rusiją atvyko jėzuitų. Kaip gabius pedagogus, juos palankiai vertino Jekaterina II, kuri neleido 1773 m. paskelbti popiežiaus Klemenso XIV bulės dėl jėzuitų ordino panaikinimo¹. Rusijos valdžios remiami jėzuitai išlaikė savo kolegijas Polocke, Vitebske, Oršoje, tačiau pagrindinis jų veiklos tikslas buvo skleisti tikėjimą Rusijos aristokratų šeimose².

¹ A. Alekna. *Katalikų Bažnyčia Lietuvoje*, p. 115.

² E. Winter. *Russland und das Papstum*, Bd. 2, Berlin, 1960, S. 161.

Jėzuitai greitai suartėjo su Pavelu I ir pelnė jo pasitikėjimą. Pasak amžininkų, jie kūrė planus sudaryti Rusijos pravoslavų ir Romos Bažnyčios uniją, ir tai buvo tik laiko klausimas, tačiau Pavelo I mirtis sutrukdė pasiekti šį tikslą. Atsidūrę Peterburge, jėzuitai neužmiršo svarbiausio savo siekio. Jau 1794 m. prancūzų emigrantas ir katalikų kunigas Nicole įkūrė bajorų internatą, kurį labai mėgo Rusijos elita³. Mirus jėzuitų generolui Pranciškui Kareu, 1800 m. provinciolu išrenkamas Gabrielis Gruberis – visapusiškai išsilavinęs vienuolis, palaikęs gerus santykius su daugeliu aristokratų šeimų. Jo iniciatyva Peterburge įsteigiama kolegija (internatas), arba *Pension des nobles*. Čia kiekvienais mokslo metais mokydavosi 60–70 kilmingų šeimų vaikų, nors mokslas kainavo 1000 sidabro rublių per metus. Tėvai jėzuitai džiaugdavosi kiekvienu atvykusiu vaiku, net dienoraštyje pažymėdavo: “Šiandien [1803 m. sausio 13 d., – *V. J.*] pas mus atvyko jo šviesybės pono Kočiubėjaus vaikaitis”⁴. Kolegijoje buvo dėstoma lotynų ir prancūzų kalbomis. Be to, mokiniai privalėjo gyventi bendrabutyje, tėvai tik du kartus per mėnesį galėjo pasiimti savo atžalas kartu papietauti⁵. Kolegija Peterburge veikė iki 1816 m., t.y. iki jėzuitų išvymo į Polocką. Nors šis internatas ir neilgai veikė, tačiau pasėta katalikybės sėkla ir pensionate praleistos jaunystės dienos paliko pėdsakų Rusijos elito atstovų gyvenime. Netgi to laikotarpio Rusijos tyrinėtojai pripažino, kad jėzuitai daug nuveikė: “Čia išauklėti žmonės vėliau suvaidino reikšmingą vaidmenį visuomenės ir valstybės gyvenime”⁶.

Internate mokėsi Jusupovų, Orlovų, Golicynų, Naryškinų, Volkonskių, Tolstojų, Stroganovų, Šuvalovų, Gagarinų, Menšikovų, Rostopčinių, Viazemskių, Poltorackių, Novosilcevų, Davydovų, Kutuzovų, Odojevskių, Brusilovų, Juškovų, Puškinų, Benislavskių, Benkendorfų ir kitų aristokratų šeimų vaikai. Taigi galima teigti, kad tuomet susiformavo nauja elito generacija. Nemažai buvusių internato auklėtinių vėliau užėmė svarbius postus. Pavyzdžiui, III skyriaus žandarų šefas A. Benkendorfas, į kurį Nikolajus I kreipdavosi “mano mielas drauge”, buvo šio pensionato mokinys.

³ Ibidem.

⁴ Дневник наставника семинарий при Петербургской коллегии Св. Павла общества иезуитов за 1801-1804, RVIA, f. 822, ap. 11, b. 911, l. 9.

⁵ S. Załęski, *Jezuici w Polsce porozbiorowej*, cz. 1, Kraków, 1907, s. 376.

⁶ А. Н. Пыпин, “Характеристики литературных мнений от двадцатых до пятидесятих годов”, *Исторические очерки*, С.-Петербург, 1906, с. 147.

Kita jėzuitų veiklos Peterburge kryptis buvo katalikybės platinimas elito šeimose, ypač tarp moterų. Kitaip sakant, jėzuitai nesitenkino mokyklomis. Jie ir jų draugai, kurie dažniausiai būdavo užsieniečiai, bendraudami su Rusijos elitu skleidė katalikų tikybą.

Prancūzų didžiosios revoliucijos išgašdintas elitas ieškojo atramos taškų, be to, ir pravoslavija tarp aristokratų nebuvo populiarė. Vokiečių istorikas Eduardas Winteris pažymi, kad XIX a. pradžioje “Rusijos aukštuomenės salonuose pokalbiai apie katalikybę buvo populiarūs, ir ji tapo svarbiausia tema”⁷. Nuo klaidžiojančio elito neatsiliko ir pats caras Aleksandras I. Po karo su Napoleonu jis susižavėjo krikščionybės idėja, arba, kaip amžininkai sakydavo, “amžiaus idėja”. Aleksandras I ieškojo idėjinės terpės, kuri padėtų suvienyti Rusiją. Galutinis jo tikslas buvo įvesti Rusijoje konstitucinę monarchiją. Išbandęs daugybę metodų ir priemonių, caras vis dėlto nusivylė savo mistine idėja ir 1821–1822 m. Rusijoje uždraudė jėzuitų, masonų ir Biblijos draugijos veiklą.

Tačiau šiuo laikotarpiu Rusijoje galutinai susiformavo liberalus, arba Vakarų orientacijos, aristokratijos sluoksnis, kurį daugiausia sudarė emigrantai iš Vakarų Europos ir patys rusai, perėję į katalikybę ir protestantizmą.

Ar šie jėzuitų išauklėti Rusijos elito atstovai ir aristokratai, išpažinę katalikybę, turėjo įtakos Katalikų Bažnyčios veiklai Rusijoje? Vienokių ar kitokių duomenų apie tai archyvuose įmanoma aptikti. Matyt, jie toleravo Katalikų Bažnyčią imperijoje ir padėjo apsaugoti katalikus nuo graikų katalikų likimo. Diplomatinė poelgių, kartais virsdavusių mįslėmis, buvo nemaža. Kalbant apie aristokratų požiūrį verta prisiminti tai, kad jie nekvestionavo LDK buvimo imperijoje.

Valdžios siekiai. Valdžios požiūris į Katalikų Bažnyčią dažniausiai priklausė nuo caro, arba imperatoriaus, nuostatos. Nuo pat LDK prijungimo prie imperijos carai vis labiau stengėsi palenkti Bažnyčią savo interesams. Iš esmės liberalizmo epocha Rusijoje baigėsi po Aleksandro I mirties. Įgyvendinti prarastas iliuzijas 1825 m. Peterburge mėgino dekabristai ir 1830–1831 m. Lenkijoje bei Lietuvoje įvykęs sukilimas.

Numalšinęs sukilimą, Nikolajus I nedelsdamas pradėjo vykdyti naują programą. Tiksliausiai to laikotarpio vidaus politikos siekius 1832 m. suformulavo grafas Sergejus Uvarovas (vėliau jis tapo švietimo ministru): pravoslavija, autokratija, liaudiškumas. Nors S. Uvarovas

⁷ E. Winter, *Russland und das Papstum*, S. 165.